

TOTEM

Tidsskrift ved Religionsvidenskab,
Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet
Nummer 49, forår 2022
© Totem og Tarik Kara, 2022

Seminar B: Religion, erkendelse, følelser og fællesskab

Jihadismen i et biokulturelt perspektiv
- *Jihadismens udvikling med fokus på al-Qaeda og Islamisk Stat*

Af stud. mag.
Tarik Kara

Indhold

1. Introduktion	3
2. Forskningen i jihadisme	4
3. Selektionsdynamikker	6
3.1. Spenceriansk selektion type-1.....	6
3.2. Durkheimsk selektion	7
3.3. Spenceriansk selektion type-2.....	7
3.4. Marxsk selektion.....	8
4. Historisk rammesætning af jihadismen.....	9
5. Analyse af al-Qaeda og Islamisk Stats jihadisme	10
5.1. Selvdestruktiv jihadisme.....	10
5.2. Jihadismens interne stridigheder & splittelse.....	13
5.3. Jihadismen i en ustabil region.....	16
5.4. Jihadismens mobilisering af vold.....	18
5.5. Syntese: Jihadismen som et maladaptivt kulturelt fænomen	20
6. En betragtning af jihadismen	20
7. Konklusion	22
8. Litteraturliste	23

1. Introduktion

Lige siden 1980'erne har religiøst motiveret terrorisme været i forskningens rampelys, og med terrorangrebet 9/11 som et nulpunkt blev jihadismen og islamistisk terrorisme utvivlsomt et brandvarmt emne i forskningsverdenen (Dolnik & Gunaratna 2010, 343). Som resultat af det blev interessen for religion og særligt islam væsentligt forøget i bl.a. samfundsvidenskaberne. Nye grene af terrorforskningen som fx 'new terrorism studies' opstod (Aae 2018, 80), og religiøs terrorisme fik særlig opmærksomhed som en fremtrædende, performativ udtryksform af den religiøse vold (Juergensmeyer 2013).

En betydelig del af den omtalte forskning har forventeligt fokuseret på jihadistisk motiveret terror, fordi det altovervejende har domineret terrorbilledet i de seneste årtier. Begrebsafklaringen har midlertidigt ikke været helt entydig. Begreber som salafisme, jihadisme, wahhabisme, islamisme, radikal islamisme, militant islamisme, politisk islam og lignende er blevet nævnt i flæng og har været årsag til forvirring (Meijer 2009, 1-3; Volpi 2010, 149-150). Derfor er det på sin plads, at jeg indledningsvist gør det klart, at mit fokus er på nyere tids globale jihadisme som ideologisk drevet af salafismen. Selvom jihadisme som begreb almindeligvis forstås som 'hellig krig', så er begrebet mere komplekst. I denne sammenhæng forstår jeg jihadismen som "[...] a subcategory of militant Islamism, characterized by use of violence (framed as *jihād*) to achieve political aims; and rejection of the nation state and international order" (Stenersen 2020, 776; original kursivering). Definitionen tager dels højde for bredden i den ideologiske drivkraft fra salafismen, dels dybden fra det handlingsdrevne aspekt i global jihadismes volds- og terrorhandlinger. Med begrebet salafisme tilføjet bliver jihadismen ikke udelukkende et politisk og strategisk spørgsmål, men også religiøst motiveret med en puritansk forestilling om en islamisk 'guldalder' og doktrinær, bogstavstro fortolkning af islam (Hegghammer 2009, 249).

Til at begynde med vil jeg desuden understrege, at jeg bygger undersøgelsen på den religionsforståelse, at religion er et symbolsk genopladningsbatteri; et batteri, hvori mennesker kan investere i og tappe af negative såvel som positive følelser (Petersen 2020, 38-39). En durkheimsk religionsforståelse indbefatter, at religion som fællesskab stabiliserer menneskets flygtige følelser. Fællesskaber er til gengæld i udgangspunktet skrøbelige, så de til enhver tid kan blive sat under betydeligt pres (Ibid., 37). Mit hovedargument er, at nutidens globale jihadisme illustrerer fællesskabers skrøbelighed, og

jihadismen samlet set er en maladaptivt kulturelt fænomen. I den sammenhæng anvender jeg sociokulturelle selektionsdynamikker (Turner et al. 2018) som et oplagt teoretisk apparat til at undersøge udviklingen i jihadismen. Jeg undersøger *udviklingen i nutidens globale jihadisme i perioden fra 2013 til 2017 ud fra et biokulturelt perspektiv*. Empirien for analysen er afgrænset til at omfatte økonomiske og sociale forhold under Islamisk Stats kalifatdannelse, dokumentation af interne stridigheder i den globale jihadisme og dens strategier i Mellemøsten samt udvalgte taler af jihadistiske ledere. På trods af empiriens bredde er den afgrænset til overvejende at fokusere på al-Qaeda¹ og Islamisk Stat² for perioden 2013 til 2017.

Jeg har struktureret undersøgelsen således: Indledningsvis giver jeg en litteraturgennemgang med fokus på den hidtidige forskning i jihadisme efter 9/11, hvor jeg finder undersøgelsens videnskabelige motivation. Derefter redegør jeg for teori og giver en kort historisk rammesætning af jihadismen. Derpå følger en analyse og diskussion af jihadismen med fokus på AQ og IS efterfulgt af en konklusion.

2. Forskningen i jihadisme

Efter terrorangrebet 9/11 kom jihadismen i særlig udbredt grad på forskningsdagsordenen. Det gælder især for forskningsfelter som sikkerhedsstudier, politologien, globale studier, områdestudier og religionsvidenskaben (Volpi 2010, 151; Turner 2014, 11; Aae 2018, 84). Efter 9/11 har forskningens omdrejningspunkt været global jihadisme. Forskningen er kendetegnet ved at have været optaget af jihadismens ideologiske ophav og forestillingen om 'den nære fjende' og 'den fjerne fjende' (Aae 2018, 83-88). Selvom forskningen har været fragmenteret i forsøg på at forklare jihadismens drivkræfter og udvikling, så har der været nogle gennemgående træk i forskningen.³

For det første har der hovedsageligt været argumenteret for, at koraniske repræsentationer af jihâd-begrebet (Cook 2009; Esposito 2015), teologiske frontfigurer som middelalder-teologen Ibn Taymiyya (Bonney 2004, 111ff.) og 1900-tallets islamistiske

¹ Fremover AQ.

² Fremover IS.

³ I min litteraturgennemgang er hovedvægten på forskning, der beskæftiger sig med jihadismens drivkræfter og udvikling, da de er relevante for denne undersøgelse. For mere dybdegående litteraturgennemgange henvises til Volpi (2010, 149-173), Turner (2014, 11-33) og Aae (2018).

tænkere som fx Hasan al-Banna og Sayyid Qutb (Kepel 2006, 23-42) har været blandt drivkræfterne for jihadismen. I den optik er jihadismen også et resultat af historiske vilkår fra tidlig islam, som lever videre i nyere tid (Turner 2010). Islam bliver fremstillet som en religion med et iboende voldspotentiale. I den forståelse af jihadismen finder vi Huntingtons teori om civilisationernes sammenstød (Turner 2014, 18-21) og udpenslet tydeligt i Huntingtons kendte udtalelse om islam: "Islam has bloody borders" (Huntington 1993, 35). Denne forståelse er udbredt og lever videre i forskellige udgaver af forskningen.

For det andet har forskere hævdet, at den globale jihadisme er drevet af regionale kriser især i Mellemøsten og i dele af Asien (Hegghammer 2006; Turner 2014, 23-26; Lia 2016), hvorunder konflikten mellem Israel og Palæstina spiller en betydelig rolle. Diskussionen drejer sig om 'failed states' i Mellemøsten (Cheterian 2021, 4), hvor statsapparater altovervejende har været utilstrækkelige og dannet gunstige forhold for jihadistiske bevægelser, hvad end det skyldes politiske eller økonomiske forhold (Volpi 2010, 155-156; Turner 2014, 31-32). Andre peger på eksterne aktørers rolle som fx USA og Sovjetunionens stedfortræderkrig under den kolde krig i Afghanistan og senere vestlig indblanding i fx Irak (Kepel 2003; Turner 2014, 26-31).

For det tredje har forskere peget på kendetegn ved jihadismens interne udvikling som afgørende. Nogle har inddelt globale jihadistiske bevægelser afhængigt af deres historiske kontekst og tilhørende partikulære bevæggrunde (Cheterian 2021; Robinson 2017). Global jihadisme bliver inddelt i bølger på baggrund af bestemte kriser, som militante jihadistiske bevægelser finder motivation til at handle på (Robinson 2017, 71-73). Andre undersøgelser har kortlagt udviklinger i jihadismens ideologiske fundament (Hamming 2019; Stenersen 2020), hvor fokus ikke er på historiske betingelser som årsag til jihadistiske bevægelseres fremkomst. Der er snarere tale om de ideologiske motivationer for jihadisternes voldelige adfærd i forhold til fjendebilleder og kampen om territoriale områder (Stenersen 2020, 781-782).

Forskningen i jihadisme har været omfangsrig og kvalificeret (Aae 2018, 101). Ikke desto mindre hjemsøger et overdrevent fokus på ideologiske og historiske forhold jihadismeforskningen. Der mangler teoretisk underbyggede argumenter for, hvordan og hvorfor jihadismen som et kulturelt fænomen kan overleve på længere sigt. Selvom der har været undersøgelser af "[...] evolutions within Jihadism" (Hamming 2019, 1), har

der ikke været nogle undersøgelser af global jihadisme i lyset af sociokulturelle selektionsmekanismer. På baggrund af denne litteraturgennemgang begrundes jeg, at det er oplagt at undersøge jihadismen dybdegående og skabe en mere fyldestgørende og nuanceret forståelse af fænomenet fra et biokulturelt perspektiv. Dermed negligerer jeg ikke betydningen af historiske og politiske forholds betydning for jihadismen; tværtimod bygger jeg oven på den eksisterende forskning. Jeg afgrænser undersøgelsen til at fokusere på global jihadisme i nyere tid på baggrund af den iøjnefaldende udvikling i AQ og IS.⁴ I det næste afsnit præsenterer jeg det teoretiske afsæt.

3. Selektionsdynamikker

I følgende afsnit præsenterer jeg teorien om selektionsdynamikker med udgangspunkt i Turner et al. (2018). I et opgør med og i forlængelse af den moderne syntese fremhæver Turner et al. (Ibid., 16-19), at selektionspres kan foregå på gruppe- og institutionsniveau og ikke udelukkende biologisk (Mayr 2002, 145-146). Teorien bygger på et fundament af darwinsk naturlig selektion, der danner en grundkapacitet til den menneskelige adfærd, som vi kender i dag. Turner et al. (2018) forener darwinsk selektion med fire sociokulturelle selektionsdynamikker på institutionsniveauet, hvorved det individuelle og biologiske bliver bragt sammen med det kulturelle og kollektive. I dette afsnit redegør jeg for de fire sociokulturelle selektionsdynamikker.

3.1. Spenceriansk selektion type-1

Spenceriansk selektion type-1 bygger på grundantagelsen, at der opstår et selektionspres på eksisterende sociokulturelle varianter (Ibid., 150). Det betyder, at i kraft af en gradvis forøgelse af en gruppe opstår et øget pres på at løse udfordringer relateret til 1) produktion, 2) reproduktion, 3) regulering og 4) distribution i ethvert samfund (Ibid., 25-26). Det handler om, hvordan en institution imødegår selektionspresset, der udfordrer vedligeholdelse af gruppen over tid og dens enkeltmedlemmers basalbiologiske behov (Ibid.,

⁴ Eksemplerne med AQ og IS er eksemplariske for nutidens globale jihadisme og udvalgt på det grundlag.

153). Selektionsmekanismen fordrer af gruppen, at den ad kulturel vej tilpasser sig og formår at overleve selektionspresset, da den ellers risikerer at uddø.

Den teoretiske implikation er, at grupper står i en kamp om "survival of the fittest", der konstant indebærer en risiko for udslettelse, hvis ikke den finder varige løsninger på udfordringerne (Ibid., 25).

3.2. Durkheimsk selektion

Den durkheimske selektionsdynamik handler om interne rivaliseringer i religiøse grupperinger (Ibid., 36-38). Selektionspresset handler om magt og dominans inden for en niche, der skaber intrakonflikter i forhold til det habitat eller økologiske miljø, i hvilket de religiøse grupper befinder sig. Konflikten handler om symbolske og materielle ressourcer, der i begrænset omfang er til rådighed i habitatet og om at rekruttere flest mulige medlemmer (Ibid., 176-178; 181). I forlængelse af spenceriansk selektion type-1 er durkheimsk selektion et spørgsmål om ressourcernes tilgængelighed og de muligheder, som ressourcerne giver gruppen. Intrarivaliseringen skyldes det begrænsede antal ressourcer, som i forhold et darwinsk selektionspres potentielt kan bidrage til at forøge følelsen af frygt (Ibid., 180-181). Her spiller ritualerne og kollektive handlinger en afgørende rolle for en gruppes overlevelsedygtighed, da de har en grundlæggende integrerende og stabiliserende funktion, som sikrer fællesskabets overlevelse (Ibid., 184ff.).

Implikationen er, at religiøse grupperinger enten udkonkurrerer hinanden, skifter niche, skaber en ny niche eller uddør over tid. Et begrænset antal ressourcer i nichen tvinger grupperne til at opfinde overlevelsestrategier. Nye formationer afhænger af de materielle ressourcer såsom økonomiske midler og symbolske ressourcer som fx kommunikationsevner, organisatorisk kunnen og lederskab (Ibid., 188-189).

3.3. Spenceriansk selektion type-2

Mens den durkheimske selektionsdynamik vedrører intragruppe forhold, er spenceriansk selektion type-2 et spørgsmål om intergruppe forhold. Selektionsdynamikken handler om det geopolitiske niveau og kampe og stridigheder om territorier mellem

samfund (Ibid., 31-32). Selektionspresset kommer som følge af et pres på at have magt over territoriale områder relateret til regulering og distribution af ressourcer i et samfund. Et øget pres på individer og grupper skaber en potentiel kilde til usikkerhed, som forstærkes af intensiverede trusselsbilleder. Krigsførelse og erobring af områder er afgørende for selektionspresset, der kræver tilstedeværelsen minimum én af fire betingelser: 1) Økonomisk konkurrence, 2) politisk konkurrence, 3) forudgående konflikter og 4) forskelle i værdier, forestillinger, etnicitet og religion (Ibid., 205). Religion spiller i den sammenhæng en afgørende rolle (Ibid., 207). Religionen udgør den symbolske magtreserve i form af forestillinger og ritualer koblet til retfærdiggørelsen af krigsførelsen og i forhold til håndteringen af de erobrede områders eksisterende religion og kultur (Ibid., 32-33).

På baggrund af spenceriansk selektion type-2 er den teoretiske forventning, at geopolitiske kampe bliver øget som følge af selektionspres, mens religionens rolle i den sammenhæng er at fungere som symbolsk reserve for legitimering af vold i konflikterne.

3.4. Marxsk selektion

I durkheimsk selektion kan intrarivaliseringen udfolde sig med en moraliserende komponent, og konflikten kan potentielt eskalere voldeligt (Ibid., 182; 230-232). Marxsk selektion er den durkheimiske selektion, der resulterer i vold som følge af nogle utilfredsheder i subgrupper af samfundet. Selektionspresset er den følelsesmæssig ophidselse, der følger af utilfredshederne i subgruppen i forhold til spenceriansk selektion type-1. På baggrund af det udnytter sociale bevægelser konflikten til at mobilisere en skare til voldelige oprør (Ibid., 226-227). Religiøse og politiske ledere aktiverer især negative følelser og mobiliserer skaren til hæventogt og voldelig adfærd, der er muliggjort i kraft af menneskets psykologiske og neurologiske kapacitet ifølge darwinsk selektion (Ibid., 107-123).

Den marxske teoretiske forventning er udnyttelsen af religioners moraliserende kraft til at skabe grundlag for intense følelser, eskalere konflikter og danne egnede betingelser for voldelig adfærd (Ibid., 227-229). I næste afsnit giver jeg en kort historisk rammesætning af jihadismen med fokus på modernitetens rolle for de samfundsmæssige udviklinger i den islamiske verden.

4. Historisk rammesætning af jihadismen

Allerede fra tidlig islam har begrebet 'jihâd' været vigtigt bl.a. i de tidligste islamiske ekspansioner (Bonner 2006, 56ff.). Fra og med slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet ser vi en ændring med reformbevægelser og en islamisk vækkelse kendetegnet ved at være en reaktion på moderniteten og vestlig kolonialisme i Mellemøsten (Voll 2010, 148-150). 'Jihâd' transformeres fra at være integreret i de tidligste islamiske imperier og dynastier til at være en del af islamistiske organisationers ofte voldelige reaktion på moderniteten fra det sene 19. århundrede til og med det 20. århundrede (Bonney 2004, 127ff.). Moderniteten for den islamiske verden har omfattet store samfundsmæssige forandringer fx øget urbanisering, udvikling i infrastruktur og medier samt forøgelse af gennemsnitligt uddannelsesniveau og forbedret adgang til uddannelse (Arjomand 2010, 174-178).

Med Osmannerrigets fald i begyndelsen af 1900-tallet og dannelsen af den tyrkiske republik i 1923 opstod et magtvakuum i Mellemøsten, og der var dermed ikke længere ét samlet kalifat eller én repræsentant for den islamiske verden. Osmannerriget blev erstattet af en principielt sekulær tyrkisk republik, mens de tidligere områder under Osmannerriget blev efterladt i politisk ustabilitet (Voll 2010, 150-151). I en splittet islamisk verden var der en oplevelse af at miste både territorielt og religiøst fodfæste (Esposito 1998, 115-116). Mens dele af den islamiske verden gradvist tilpassede sig moderniteten med bl.a. forstadier til kvindefrigørelse og demokrati, så var der parallelt en reaktionær bevægelse i form af islamismen. Ideologisk var det Abu al-A'la Mawdudi, Hasan al-Banna og Sayyid Qutb, som var pennefører for den tidlige islamismes tankegods, mens det organisatorisk kom til udtryk i Det Muslimske Broderskab og Jamaat-i Islami (Ibid., 125-126; 149ff.). Islamismen og radikalisering af den med jihadismen blev en kendsgerning. Samtidig oplevede man fremkomsten af islamisk modernisme som den modsatte pol, der var overvejende positivt indstillet over for vestlig tænkning og indflydelse (Ibid., 127; 130-132).

Med den iranske revolution i 1979 og mujahidinernes sejr over den sovjetiske invasion af Afghanistan fik islamismen et fornyet håb om at kunne genskabe et politisk system baseret på islamiske idealer, normer og værdier. Fra 90'erne ønskede AQ og

andre jihadistiske netværk at fordrive 'den fjerne fjende' (primært USA) for at gennemføre samfundsmæssige omvæltninger i mellemøstlige samfund ved totalt at fjerne vestlig indflydelse på og støtte til siddende regimer (Cheterian 2021, 10-11). År 2011 markerede begyndelsen på Det Arabiske Forår, som spredte sig hastigt som en bølge af oprør mod regimerne i Mellemøsten. Det førte bl.a. i Syrien til borgerkrig, som for jihadistiske bevægelser var vilkår, som kunne udnyttes til at mobilisere oprørerne imod regimerne (Burris & Steed 2019, 18-23). Den historiske baggrund for jihadismen er kompleks både religiøst og politisk. I næste afsnit analyserer jeg udviklingen i global jihadisme med fokus på AQ og IS.

5. Analyse af al-Qaeda og Islamisk Stats jihadisme

Analysen af AQ og IS har til formål at undersøge udviklingen i nutidens globale jihadisme. Jeg argumenterer for, at global jihadisme ikke har været overlevelsesdygtig og dermed maladaptiv, da den i mødet med forskellige former for selektionspres har været utilstrækkelig.⁵

5.1. Selvdestruktiv jihadisme

Det Arabiske Forår satte for alvor gang i forhåbninger i Mellemøsten, men det viste sig at have drastiske konsekvenser for bl.a. Irak og Syrien. IS formåede at mobilisere oprører og på kort tid dannede en *de facto* stat i områder af Irak og Syrien (Filipec 2020, 165). Umiddelbart kunne det i første omgang tyde på, at IS havde succes. IS havde succesfuldt kontrol over relativt store områder på tværs af Irak og Syrien. Her havde adgang til olie- og gasressourcer og indførte et islamisk skatte- og retssystem (Ibid., 169). Midlertidig er det ikke tilfældet, at statsdannelsen var succesfuld, selvom der var det nødvendige økonomiske fundament at bygge på (Trinkunas 2019, 479). Hvis man kigger på de økonomiske og sociale vilkår under kalifatet, ser man, at deres regime slår tydelige sprækker, som til syvende og sidst har bidraget til kalifatets fald. I dette afsnit analyserer jeg

⁵ Begrebsparret 'adaptation' og 'maladaptation' er oprindeligt Batesons begreber fra kybernetikken, som Roy Rappaport (1999; 1979) er inspireret af og inddrager i sin religions- og kulturforståelse. Begreberne betegner hhv. tilpansningsdygtighed (Rappaport 1999, 5-6) og utilstrækkelig tilpasning (Rappaport 1979, 160-162), hvormed endemålet for overlevelse bliver begrebsliggjort.

de økonomiske og sociale forhold under IS' terrorregime i perioden 2013-2017 med udgangspunkt i spenceriansk selektion type-1. Jeg argumenterer for, at selvom IS havde kontrol over værdifulde ressourcer, så kunne de ikke udnytte ressourcernes fulde potentiale. Det skyldes primært en utilstrækkelighed i forhold til produktion, reproduktion, regulering og distribution af vitale økonomiske indtægtskilder og basale behov som fx fødevarer og elektricitet.

Enhver statsdannelse kræver indtægter for at opretholde sig, men forpligter sig til gengæld på at bistå udgifter til fx fødevarer og velfærd. Én af IS' primære indtægtskilder kom fra olie- og gasproduktion i de kontrollerede områder. Andre indtægtskilder kom fra sponsorer i Golfstaterne, de foretagende voldelige plyndringer, handel med stoffer og våben samt kidnapninger, menneskehandel og andre illegale aktiviteter (Filipec 2020, 166-177). På udgiftssiden havde IS økonomiske udfordringer med opfindelsen af egen symbolsk islamisk valuta og sociale udfordringer med at skabe et tillidsfuldt bånd til borgerne i de kontrollerede områder. Ligesådan havde de udfordringer forbundet med krigsførelse, et utilstrækkeligt sundhedsvæsen og begrænset adgang til basale fødevarer og basal infrastruktur, der alle var ressourcekrævende (Ibid., 177-181).

De økonomiske og sociale udfordringer eksemplificerer, at IS på trods af sin succes med at erobre og kontrollere store områder havde væsentlige udfordringer forbundet med statsdannelsen. I forhold til *produktion* af fx olie og gas var organisationen udfordret af den konstante overhængende risiko for, at olie- og gasproduktionen kunne blive bombarderet af koalitionsstyrkernes fælles indsats eller lokale regimers bombardementer. *Reproduktion* var deraf væsentlig udfordret, dels fordi IS ikke udnyttede ressourcerne, idet de manglede ekspertise til at udvinde ressourcerne til noget brugbart, og dels fordi al handel med ressourcerne foregik på det illegale marked præget af uforudsigelighed (Ibid., 173-174).

Med hensyn til *regulering* af de kontrollerede områders befolkninger stod IS svagt. Regulering af sociale vilkår via voldsom social kontrol var en væsentlig ballast for IS, som blev tids- og ressourcekrævende. At opretholde en systematisk kontrol med befolkningen og udøve et voldmonopol præget af kynisme, var omkostningsfuldt. Drab og systematisk vold mod civilbefolkningen under IS' terrorregime var hverdag (Ibid., 146-150). Det at udføre voldshandlingerne er ekstremt omkostningsfuldt og reducerer organisationens overlevelsesdygtighed, hvis den ikke før eller siden indgår i en

afvejning. Dels er drabene på civilbefolkningen ikke noget, der bidrager til gruppens overlevelse på sigt (Ibid., 148-149). Dels var det en selvfølge, at mange civile forsøgte at flygte fra terrorregimet imod betaling, når det var muligt (Ibid., 179). Hvad der i udgangspunktet ligner en realisering af en islamisk guldalder og islamiske idealer med et samfund bygget på sharia og hudûd (arabisk: islamisk straf), begrænsede på paradoksal vis organisationens virke (Ibid., 147). Det tyder på, at der er et mønster; IS havde utvivlsomt succes med erobringer af områder, men de havde væsentlige udfordringer forbundet med at opretholde en stat i praksis.

De økonomiske udfordringer bidrog til, at man havde svært ved at imødegå civilbefolkningens grundlæggende behov såsom adgang til fødevarer og simpel infrastruktur som fx elektricitet (Ibid., 177-181). *Distribution* af fødevarer er basale behov for overlevelse, som enhver gruppe skal finde vedvarende og bæredygtige løsninger på. Fordelingen af ressourcer havde Islamisk Stat øjensynligt massive udfordringer med, idet grundlæggende infrastruktur var omkostningsfuld at opretholde. Derfor kunne gruppen på sigt ikke formå at være overlevelsedygtig i kamphandlingerne mod Vestens koalitionsstyrker og lokale regimer, da de interne forhold var utilstrækkelige og ufyldestgørende.

Det gør jihadismen illustreret ved IS til et maladaptivt kulturelt fænomen i mødet med selektionspres fra spenceriansk selektion type-1. Det viser, at jihadismen i et ihærdigt forsøg på at skabe en utopisk udgave af et kalifat underminerer sig selv, når den ikke formår at skabe vedvarende og bæredygtige sociokulturelle adaptationer. Dermed bliver jihadismen selvdestruktiv, da den cirkulært forårsager sin egen undergang, hvilket tidligere forskning bekræfter. Cheterian (2021, 18) beskriver IS som "[...] a nihilist and self-destructive project." Jihadismens selvdestruktivitet er, at dens idealisering spænder ben for sin egen overlevelse, da den ikke formår at finde langvarige løsninger på basale udfordringer.

IS formåede i en kortere periode at danne et kalifat bygget på salafistiske og ekstreme fortolkninger af islam. Tilstanden var derimod en helt anden for AQ. Efter 9/11 var AQ utvivlsomt markedsført som et 'brand' i jihadismen og havde markeret sig som en international terrororganisation, men AQ blev på kort tid slået hårdt ned lokalt i fx Afghanistan (Cheterian 2021, 13). Det Arabiske Forår ændrede status quo for AQ, som i forvejen var væsentligt svækket. Som følge af splittelsen med IS i Irak blev

organisationen yderligere fragmenteret (Hoffman 2013, 636; Braniff & Moghadam 2011, 45). Jeg hævder, at IS' dannelse af kalifatet blev en udfordring af AQ's monopol på global jihadisme, eftersom salafistiske og islamistiske principper for en kort stund blev realiseret under Islamisk Stat. I næste afsnit uddyber jeg argumentet og ser på, hvordan jihadismen udgør en niche, og at en kamp og konkurrence om nichen udfolder sig mellem navnligt AQ og IS.

5.2. Jihadismens interne stridigheder & splittelse

Splittelsen mellem AQ og IS bliver ofte gengivet som en fortælling om, at IS anså samtiden for at være 'moden' til at danne et islamisk kalifat, mens AQ's øverste ledelse var uklare om, hvorvidt dannelsen af et kalifat retmæssigt skulle finde sted (Hamming 2019, 4; Filipec 2020, 54-55). Jeg argumenterer i forlængelse af durkheimsk selektion og nichetænkningen for, at nutidens globale jihadisme er kendetegnet ved interne stridigheder og splittelser om at dominere jihadismen som en kulturel niche. Selektionspresset på jihadismen er de interne magtkampe, som består af kampen om, hvem der er den mest autentiske repræsentant for jihadismen og i realiseringen af dens mål. En anden væsentlig skillelinje i jihadismen er spørgsmålet om 'takfirisme' og den religiøst legitimerede vold; hvordan sunnimuslimske jihadister forholder sig til shiamuslimer, og hvorvidt det er legitimt at begå vold og drab på andre muslimer, der anses for at være frafaldne (Stenersen 2020, 780-781). I indeværende afsnit analyserer jeg de interne stridigheder i AQ og senere splittelsen med IS.

I tråd med durkheimsk selektion kan jihadismen anskues som en niche, hvori forskellige grupperinger kæmper om magt og dominans. Allerede i de tidligste faser af AQ's organisation kommer interne konflikter til syne mellem Abu Musab al-Zarqawi og Osama bin Laden (Filipec 2020, 39). Jordanske Zarqawi er kendt som en voldsparat kyniker, der fra at have en baggrund i kriminalitetsverdenen blev radikaliseret og tilsluttede sig jihadisternes kampe i 80'ernes Afghanistan. Senere udmærkede Zarqawi sig i de jihadistiske miljøer og blev leder i AQ's tidlige virke som terrororganisation hovedsageligt i den irakiske afdeling (Ibid., 36-39). Saudiske bin Laden er et særdeles kendt navn i jihadismen og fremhævet som den globale jihadismes pioner. Under bin Ladens ledelse i AQ blev 9/11 og en lang række andre synlige terrorangreb begået i 00'erne

(Aryanfard 2019, 11-14). Uenigheden mellem Zarqawi og bin Laden har angiveligt været åbenlys og tilgængelig for offentligheden. Den har især omhandlet voldsudøvelsen. Hvor Zarqawi talte for en brutal vold promoveret via videoer af halshugninger og koldblodige kampe mod shiamuslimer, så var bin Laden derimod fortaler for at udføre terrorangreb mod 'den fjerne fjende' og begrænse volden til primært at ramme den (Filipec 2020, 39-41; 54; Cheterian 2021, 3). En skillelinje i AQ og splittelsen med IS var voldens brutalitet og doktrinen om takfirisme, idet den primære kamp for jihadismen rykkede geografisk tilbage til Mellemøsten som følge af bl.a. vestlig militær intervention i Irak fra 2003.

Under Abu Bakr al-Baghdadis ledelse, som i 2014 realiserede kalifatet i Irak og Syrien, var skillelinjen primært uenigheden om kalifatet. AQ's ledelse ønskede en kalifatdannelse, men "[...] only at the time when a newly established state had the support of the Muslim community and is able to provide basic services (and thus secure support)" (Filipec 2020, 55). Med andre ord var AQ bevidst om grundlæggende udfordringer forbundet med spenceriansk selektion type-1. AQ's ledelse var usikre på, om den kunne tilbyde vedvarende løsninger på basale udfordringer. IS' ledelse under Baghdadi havde en anden opfattelse af situationen. Baghdadi holdt derimod fast i, at tiden var inde, hvilket han annoncerede i sine tidligste taler under titlen som selvudnævnt kalif (Ingram et al. 2020, 165ff.).

En del af de ressourcer, som de kæmpede om, var indlemmelsen af medlemmer, som skete på flere fronter. Det drejede sig om at rekruttere medlemmer fra Jabhat al-Nusra fronten, som hovedsageligt bestod af islamistiske oprører mod Assad-regimet (Filipec 2020, 53-54). Den næste gruppe var tidligere topfolk fra Saddam Husseins Baath-regime i Irak, som mødte radikale islamister under amerikansk opsyn i Camp Bucca (Ibid., 68; 70-72).⁶ Den gruppe er særlig vigtig for Islamisk Stat og den ekspertise, som er strategisk nødvendig at have for at udføre krigs- og terrorhandlinger mod deres fjender og i selve statsdannelsen. Den sidste rekrutteringsgruppe var primært de såkaldte 'foreign fighters' eller 'fremmedkrigere', hvoraf nogle bl.a. var radikaliserede unge fra Vesten, herunder Danmark, men tilmed også medlemmer fra tidligere sovjetiske republikker (Ibid., 137-140). Rekruttering af medlemmer til terrorregimet skete med relativt

⁶ Jeg er opmærksom på, at der bliver sået tvivl om omfanget af den indflydelse og rolle, som tidligere topfolk fra Saddams Husseins regime har spillet i Islamisk Stat (Whiteside 2017).

stor succes via sociale medier med fx videomateriale, som blev delt hyppigt via rekrutteringskanaler for at tiltrække unge (Hegghammer 2017, 1). Den ressource kan i første omgang virke banal at udpege, men den har haft afgørende betydning for organisationens overlevelse. En væsentlig ressource i durkheimsk selektion er at have en bred og effektiv medlemsskare. Eftersom de unge radikaliserede var voldsparate, var det en effektiv ressource at have til rådighed i kamphandlingerne. Modsat AQ tilbød IS faktisk noget konkret at kæmpe for i forbindelse med oprørerne i Irak og Syrien. Mediestrategien med udbredelsen af propaganda har derfor været en vigtig organisatorisk kunnen og en symbolsk ressource, eftersom det signalerer overskud udadtil for organisationen.

Under kategorien symbolske ressourcer finder vi det forhold, at IS formåede at opbygge et politisk system med et organiseret rets- og skattesystem baseret på sharia. Det politiske system var velorganiseret og inddelt i forskellige niveauer og sektorer, hvilket peger på, at Islamisk Stat har været bevidst om nødvendigheden af at have en organisatorisk kunnen med en politisk arbejdsdeling og hierarkisering (Filipec 2020, 67-82). Samtidig hører det under de symbolske ressourcer, at Baghdadi havde en baggrund som højtuddannet i islamisk jura (Ibid., 68). Baghdadi har været velorienteret i Koranen og islamiske forestillinger (og forskrifter) om samfundsopbygning. Det har medvirket til at styrke legitimiteten af Baghdadis lederskab.

På baggrund af analysen er det tydeligt, at IS har udkonkurreret AQ, hvis man betragter jihadismen som den kulturelle niche, i hvilken de befinder sig. AQ og IS har kæmpet om at være de mest fremtrædende jihadister og kæmpet om at have monopol på jihadismen. IS har udkonkurreret AQ, som i forvejen var upopulær i Mellemøsten, hvilket bl.a. skyldes tilfældigheden i de 'hjemlige' terrorangreb, som forårsagede utallige uskyldige civiles død (Braniff & Moghadam 2011, 46): "[...] Al-Qaeda has failed to redeem Islam, but has succeeded in killing innocent Muslims in large numbers. Despite its many adaptations, this is al-Qaeda's major weakness, and it remains an enduring weakness of the global jihad [...]" Det viser, at en systematisk og brutal voldsudøvelse skadede AQ's evne til at finde fodfæste og popularitet, hvilket har været nødvendigt for den organisatoriske kunnen. IS har formået at skubbe AQ ud af nichen i vidt omfang, men samtidig faldet i samme fælde. IS' brutalitet har ligesådan haft en hæmmende effekt på organisationens virke.

Samlet set argumenterer jeg for, at en overlevelsesmekanisme for IS' jihadisme har været en yderligere radikaliseringsproces af den systematiske voldsudøvelse. Omvendt har voldens brutalitet på længere sigt vist sig at være en byrde, som bidrog til at nedbryde IS' kalifat i mødet med selektionspresset fra spenceriansk selektion type-1. IS har betragteligt udkonkurreret AQ på væsentlige punkter. Det er ikke ensbetydende med, at AQ er en uddød organisation på nuværende tidspunkt. I næste afsnit præsenterer jeg analysen på baggrund af spenceriansk selektion type-2.

5.3. Jihadismen i en ustabil region

Som jeg påpegede i den historiske rammesætning af jihadismen, har Mellemøsten siden slutningen af 1800-tallet været præget af ustabilitet. I kølvandet på Det Arabiske Forårs oprører eskalerede konfliktniveauet åbenlyst i regionen og skabte en kaostilstand, som for jihadismen var oplagt at udnytte. AQ og IS greb straks muligheden. Jeg argumenterer for, at jihadismen udnyttede eskaleringen af det regionale konfliktniveau under Det Arabiske Forår, og at IS i vidt omfang spændte islam for volden i et massivt udvidet fjendebillede. I dette afsnit analyserer jeg de historiske forhold under Det Arabiske Forår bl.a. med fokus på IS' strategier og motiver under oprørerne. Endvidere inddrager jeg eksempler fra IS-lederes taler, hvor religiøs legitimering af volden i konflikterne kommer til syne.

Selektionspresset som følge af Det Arabiske Forår var at tage kontrol over territorier under en borgerkrigstilstand med et betydeligt magttomrum. For jihadisterne var det en fristende mulighed for at realisere utopien om et kalifat, hvilket sandsynligvis var muligt grundet borgerkrigene. I konflikten er den regionale kamp præget af både en intern og en ekstern fjende, som hidtidig forskning har betegnet som skellet mellem den 'nære' og 'fjerne' fjende (Aae 2018, 88; Stenersen 2020, 776ff.). Her fokuserer jeg på den nære fjende, men jeg negligerer bestemt ikke betydningen af den fjerne fjende for konflikten.

IS' radikaliseringsproces af doktrinen om takfirisme er kendetegnet ved at udvide omfanget af, hvad den nære fjende omfatter, som ikke længere udelukkende er de lokale regimer og deres følgere. Det omfatter tilmed den almindelige civilbefolkning, herunder shiamuslimer og andre sunnimuslimer, der anses for at være korrumpere, hvis ikke de

bakker op om IS (Stenersen 2020, 785-786). Indgruppen bliver eksklusiv og indskrænket i en sådan grad, at udgruppen tilsvarende bliver udvidet på en måde, så jihadismen mere eller mindre har fjender alle vegne.

Forud for jihadismens konflikt med det shiamuslimske segment er det relevant at udpege nogle afgørende forhold. Efter Saddam Husseins regime faldt, fik det shiamuslimske flertal i Irak magten, hvilket efterlod tidligere topfolk fra Saddam Husseins regime og det sunnimuslimske mindretal i en underskudssituation (Raudvere 2015, 181-182). Saddam-regimets favorisering af sunnier blev erstattet af en pro-shiamuslimsk politik under Nouri al-Maliki, som det også er under Assads pro-alavitiske regime i Syrien. IS og deres tilhængere havde ingen forbehold ved at indgå i en konflikt imod både den irakiske regering og det syriske regime: "[...] in Syria it was easy to gain the support of clans marginalized by the Assad government and similarly in Iraq many Sunni tribes marginalized by the Nouri al-Maliki's regime started to support Daesh" (Filipec 2020, 56). Politisk og økonomisk marginaliserede grupper var motiveret til at gå i oprør, hvilket IS udnyttede til sin egen fordel. Rekruttering og mobiliseringen af grupperne eksemplificerer jeg tydeligere i næste analyseafsnit med afsæt i marxsk selektion.

Dernæst har islam historisk set været præget af en intern rivalisering mellem sunni- og shiamuslimer, som går tilbage til slaget ved Karbala i 680 som en skelsættende begivenhed (Raudvere 2015, 177-178). Skellet mellem sunni og shia omtales som islamisk sekterisme (Hinnebusch 2016). Det er tænkeligt, at forudgående og dybtliggende historiske kløfter har haft nævneværdig betydning for samtidens konflikt mellem sunni- og shiamuslimer, som IS har udnyttet. På linje med spenceriansk selektion type-2 er en række betingelser for en anspændt geopolitisk konflikt opfyldt i lyset af Det Arabiske Forår.

Det territoriale selektionspres har ikke forårsaget de store ændringer i jihadismens retfærdiggørelse af voldshandlinger. Jihadismen var i forvejen tilbøjelig til at legitimere volden under henvisning til Koranen, haditherne og anden teologisk litteratur (Cook 2009, 177-178). Religiøs legitimering af de voldelige overgreb kommer fortsat klart til udtryk i taler af IS-ledere, som selektivt trækker på udvalgte passager fra fx Koranen og italesætter dem på en måde, så de fremstår til deres egen fordel. Et illustrativt eksempel på brug af koranisk retfærdiggørelse er IS' talsperson, Abu Mohammad al-Adnani, der paralleliserer konflikten med IS' fjender og modstandere som en direkte religiøs kamp.

Adnani forbinder Koranens straffelegende om Guds udryddelsen af Noahs folk med IS' kamp mod Vesten og korrumperede muslimer (Ingram et al. 2020, 178-180). Dermed bliver IS sat på Guds side, og enhver kamp mod IS bliver illegitim og gudsbespottelse.

I vid udstrækning kunne det tyde på, at IS har haft betydelig succes med terror- og kamphandlinger ved at kontrollere vigtige områder i Irak og Syrien og legitimere kamphandlingerne under henvisning til religiøse forestillinger, der sjældent bliver betvivlet i den islamiske verden. Det viser sig midlertidig, at IS ikke har evnet at være overlevelsesdygtig i praksis og på sigt, da vestlige koalitionsstyrker og lokale regimers angreb IS' terrorregimet effektivt og slog IS tilbage i en række afgørende slag (Steed 2019, 121-125). Det kan skyldes, at indsatsen mod IS har været effektiv i kraft af veludviklede militære midler (Khosrokhavar 2020), hvilket endnu engang fører tilbage til spenceriansk selektion type-1 og spørgsmålet om at have basal infrastruktur for overlevelsesdygtighed. Det har slået IS tilbage til en position som en traditionel terrororganisation uden et territorialområde.

5.4. Jihadismens mobilisering af vold

De ekstreme voldshandlinger, som både AQ og IS har stået bag, gør det ikke mindst oplagt at analysere jihadismen med udgangspunkt i marxsk selektion, som tager højde for en voldelig eskalering af konflikter.⁷ I dette afsnit argumenterer jeg for, at volden i første omgang har været til gavn for IS som terrororganisation, der har evnet at rekruttere og mobilisere subgrupper ved at moralisere konflikten og umenneskeliggøre sine fjender. Ikke desto mindre er mit argument samtidig, at den ukontrollerede og hensynsløse vold har forhindret gruppens overlevelse. Den ukontrollerede vold har haft sin pris, som IS har betalt for ved at drage opmærksomheden på sig og få andre aktører til at bekæmpe dem med hård hånd. For at undersøge IS' mobilisering og rekruttering analyserer jeg på baggrund af marxsk selektion udvalgte breve og taler af IS-ledere.

Selektionspresset, der drev marxsk selektion i Irak og Syrien, var de tidligere nævnte marginaliserede sunnimuslimske befolkningsgrupper, som IS kunne mobilisere og rekruttere til voldshandlinger (Filipec 2020, 56). Turner et al. (2018, 240) påpeger

⁷ Turner et al. (2018, 238-241) illustrerer marxsk selektion ved IS, som analysen er i forlængelse af med enkelte tilføjelser.

også, at IS' terrorregime var velorganiserede under oprøret mod regimerne, og at de udnyttede de sunnimuslimske grupperingers underskuds- og deprivationstilstand. Antager man, at sunnimuslimer er en subgruppe under Baath-regimet i Syrien og under den pro-shiamuslimske Maliki-regering i Irak, så er der ikke meget, der forhindrer IS i at mobilisere og rekruttere de marginaliserede grupperinger. IS udnyttede som social bevægelse situationen i Irak og Syrien og opildnede til at begå ekstreme voldshandlinger ved at appellere til negative følelser (Ibid., 240). I forlængelse af selektionspres fra spenceriansk selektion type-2 og durkheimsk selektion udnyttede IS situationen ved at moralisere konflikten og umenneskeliggøre fjenden. Placeret i en geopolitisk konflikts minifelt kombineret med jihadismens ekstreme desperation kunne IS fordelagtigt mobilisere negative følelser blandt de marginaliserede grupper.

I 2004 før splittelsen med AQ italesætter Zarqawi i et internt brev shiamuslimer i skarpe vendinger som som "the most evil of mankind" og som "[...] the lurking snake, the crafty and malicious scorpion, the spying enemy, and the penetrating venom" (Ingram et al. 2020, 39). Det er tydeligt, at Zarqawi umenneskeliggør shiamuslimer. Zarqawi gør dem for jihadister til et legitimt mål, da de bliver anset for at være sabotører af den islamiske verden og årsag til alt ondt. Under kalifatets højdepunkt italesætter talsmanden Adnani shiamuslimer som et historisk komplot mod sunnimuslimer: "History is right there in front of you, O Sunnis, so read it. How many times have the râfidah conspired against the Sunnis, and what do they do to them when they gain power?" (Ibid., 183). Det tyder på, at IS gør brug af sekterismen og umenneskeliggørelse af shiamuslimer med henblik på at legitimere enhver form for angreb på dem. De marginaliserede grupper fra Irak og Syrien bliver kaldt til hævn i Adnanis tale, som beskriver IS' kalifat som en mulighed for at tage hævn og gengældelse (Ibid., 182). Fx forudsætter hævn både vrede og glæde på én gang, hvilket stemmer overens med det forhold, at marginaliserede grupper har opbygget en vrede over for det shiamuslimske flertals undertrykkelse, og at IS' kalifat er en fristende mulighed for at opnå det endelige mål, nemlig at hævne sig og tage magten tilbage (Turner et al. 2018, 88-89). Det er blot ét eksempel på, hvordan IS' italesættelse af negative følelser kan frembringe en ekstremt voldelig adfærd (Ibid., 241).

Enhver stabil gruppe kræver sidenhen en stabilisering af følelserne (Petersen 2020, 38). IS' vold fortsatte midlertidig uhæmmet. Når IS fortsatte med at investere i ekstremt

negative følelser uden at stabilisere dem, har det gjort deres fællesskab flygtigt og ikke overlevelsedygtigt. Det medfører, at IS på paradoksal vis fik udkonkurreret AQ ved at radikaliserer volden yderligere, men den ukontrollerede vold har samtidig bevirket, at man ikke har en stabil gruppe. Hvis det at indgå i stabile grupper er helt afgørende for overlevelse (Ibid., 37), så har IS ikke formået at opfinde eller iværksætte en adaptation, der har gjort gruppen overlevelsedygtig.

5.5. Syntese: Jihadismen som et maladaptivt kulturelt fænomen

Den globale jihadisme repræsenteret ved AQ og IS har ikke været i stand til at opretholde en gruppe over tid, hverken i forhold til at imødegå basale økonomiske og sociale forhold (spenceriansk selektion type-1) eller i at håndtere de interne stridigheder og splittelser (durkheimsk selektion). Den globale jihadisme har heller ikke vist sig effektiv i konflikt med andre aktører på den geopolitiske arena (spenceriansk selektion type-2). Endelig har jihadismen ikke formået at stabilisere følelser i indgruppen på en overlevelsedygtig måde (marxsk selektion). Tilsammen gør det jihadismen til et maladaptivt kulturelt fænomen.

I overensstemmelse med den durkheimiske religionsforståelse (Petersen 2020, 37-39) argumenterer jeg for, at nutidens globale jihadisme er et eksempel på, hvordan religion fungerer som et symbolsk batteri. I en situation, hvor den islamiske verden historisk set har været fragmenteret og på et historisk lavpunkt, har IS udnyttet underskudssituationen og investeret de negative følelser i islam og udnyttet dem til fordel for et politisk oprør imod de mellemøstlige regimer. Til gengæld har den kultur, som IS har frembragt, vist sig at være utilstrækkelig. Det demonstrerer klart kulturers skrøbelighed.

6. En betragtning af jihadismen

Nu, hvor jeg har analyseret jihadismens udvikling, vil jeg diskutere, hvad den udspringer af, når man tager min analyse med i betragtning.

Man kan opfatte jihadismen som et kulturelt fænomen, der udspringer af en kamp mod nationalstaten i den islamiske verden. Jihadismen kan udspringe af en intern kamp

i den islamiske verden og som en måde, hvorpå man forholder sig til nationalstaten. Historisk har man i fx Tyrkiet og Egypten fulgt en behård sekularisering og modernisering, som jihadismen er en klar politisk modspiller til parallelt med andre ideologier som fx socialismen og marxismen (Esposito 1998, 149; 169).

I kølvandet på Osmannerrigets fejlslåen og fald er det ikke overraskende, at eftervirkningen har været svært udfordrede nationalstater - kendt som 'failed states' i forskningen (Cheterian 2021, 4). Jihadismen kan agere som klar modpol til sekulære ideologier som Tyrkiets kemalisme, Egyptens nasserisme og i det hele taget panarabismen, der er stærk nationalistisk og etnisk orienteret. Som et bolværk mod den tendens er jihadismen repræsenteret ved IS et overvejende puritansk projekt. IS' jihadisme er kendetegnet ved både at have et ønske om at skabe en universel stat med et verdensomspændende kalifat og samtidig holde fast i kompromisløse sandhedsprætentioner, som er kendetegnende for aksiale religioner (Turner et al. 2018, 213-216). Eksempelvis har Baghdadi under sin indsættelsestale som selvudnævnt kalif tordnet imod nationalstaten (Ingram et al. 2020, 162). Et andet eksempel er IS' fejring af at have ødelagt grænsen mellem Irak og Syrien og dermed i praksis ugyldiggjort Sykes-Picot aftalen fra 1916 (Black 2014). Jihadismen er derfor et ærkeaksialt projekt i den forstand, at den er kritisk indstillet over for nationale og etniske bånd og stædigt holder fast i sit sandhedsbegreb og værste fald bruger ekstrem vold for at markere det.

Opgøret med en uovervindelig sekularisering og modernisering stiller jihadismens i en udfordret position. I analysen har jeg argumenteret for, at jihadismen ikke er overlevelsedygtig, idet den ikke formår at modstå selektionspres, uanset om den for en kort stund formåede at skabe et kalifat i et kaosramt Irak og Syrien. En anden implikation er, at analysen viser, at jihadismen ikke er et spørgsmål om islam som en *sui generis* voldsparat religion, som ellers har optaget forskningen de seneste år (Powers 2021, 211ff.). Det skal ikke forveksles som et forsvar for, at islam ikke kan være voldelig. AQ og IS er øjensynlige eksempler på, at islam er en religion, der er nem at spænde fast for ekstremt voldelige konflikter, som tilmed kan have komme til udtryk ved de koldblodige terrorangreb, man har oplevet i bl.a. Europa de seneste år. Ikke desto mindre er det ikke ensbetydende med, at islam er en religion med et medfødt voldspotentiale, men derimod at islam i forlængelse af den durkheimske religionsforståelse er en religion som enhver anden og fungerer som et batteri, der kan investeres såvel negative som positive følelser

i. Hvorvidt et fænomen som jihadismen overlever de næste par årtier, afhænger af, hvad fremtiden bringer for jihadismen og Mellemøsten som region. Det er i sidste instans afhængigt af de historiske udviklinger internt i den islamiske verden og implikationerne deraf.

7. Konklusion

Udgangspunktet for undersøgelsen var, om en biokulturel analyse af nutidens globale jihadisme ville bidrage til at forstå fænomenet mere fyldestgørende. På baggrund af selektionsdynamikker har det været muligt at demonstrere, at jihadismen repræsenteret ved AQ og IS er kulturelt fænomen, der er grundlæggende maladaptivt. Nutidens globale jihadisme er kendetegnet ved at være selvdestruktiv, internt splittet, ineffektiv og ikke i stand til at opretholde en overlevelsedygtig gruppe over tid. Analysen viser dermed, hvor skrøbeligt og paradoksalt et kulturelt fænomen jihadismen er, selvom jihadismen i udgangspunktet fremstår som et kulturelt adaptivt fænomen, der fremmer en tydeligt afgrænset indgruppe. Ikke desto mindre skal mit argument ikke forveksles med en forudsigtelse om jihadismens fremtid, da det i sidste instans er uden for undersøgelsens rammer og umuligt at afgøre på nuværende tidspunkt. Til gengæld bidrager undersøgelsen i vidt omfang til en tilfredsstillende forståelse og nuancering af et komplekst kulturelt fænomen som jihadismen. Undersøgelsen er et bidrag til forskningen i jihadisme, der hidtil har haft et statisk fokus på ideologiske og historiske faktorerens betydning.

8. Litteraturliste

Aae, Bjarke

2018 "A Short History of Jihadism Studies", in: *Tidsskrift for Islamforskning*, 12(1), 78-105.

Arjomand, Saïd Amir

2010 "Islamic resurgence and its aftermath", in: Robert W. Hefner (ed.), *The New Cambridge History of Islam*, vol. 6, Cambridge: Cambridge University Press, 173-197.

Aryanfard, Ojan

2019 "al-Qaeda, Leaders", in: Brian L. Steed (ed.), *ISIS: The Essential Reference Guide*, Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 10-17.

Black, Ian

2014 "Isis breach of Iraq-Syria border merges two wars into one 'nightmarish' reality", in: *The Guardian*, 18. Jun., link: <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/18/isis-iraq-syria-two-wars-one-nightmare>, (set d. 30.12.2021).

Bonner, Michael

2006 *Jihad in Islamic History: Doctrines and Practices*, Princeton: Princeton University Press, 56-71.

Bonney, Richard

2004 *Jihâd: From Qur'ân to bin Laden*, New York: Palgrave Macmillan.

Braniff, Bill & Assaf Moghadam

2011 "Towards Global Jihadism: Al-Qaeda's Strategic, Ideological and Structural Adaptations since 9/11", in: *Perspectives on Terrorism*, vol. 5(2), 36-49.

Burris, Tamar & Brian L. Steed

2019 “Arab Spring (December 18, 2010-December 2012)”, in: Brian L. Steed (ed.), *ISIS: The Essential Reference Guide*, Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 21-23.

Cheterian, Vicken

2021 “Evolution of Salafi-Jihadism: From Afghan Arabs to the Islamic State”, in: A. J. Masys (ed.), *Handbook of Security Science*, Springer Cham.

Cook, David

2009 “Islamism and Jihadism: The Transformation of Classical Notions of *Jihad* into an Ideology of Terrorism”, in: *Totalitarian Movements and Political Religions*, 10:2, 177-187.

Dolnik, Adam & Rohan Gunaratna

2010 “On the nature of religious terrorism”, in: Jeffrey Haynes (ed.), *Routledge Handbook of Religion and Politics*, New York: Routledge, 343-350.

Esposito, John L.

1998 *Islam: The Straight Path*, New York: Oxford University Press.

2015 “Islam and Political Violence”, in: *Religions*, 6(3), 1067-1081.

Filipec, Ondrej

2020 *The Islamic State: From Terrorism to Totalitarian Insurgency*, New York: Routledge.

Hamming, Tore Refslund

2019 “Global Jihadism after the Syria War”, in: *Perspectives on Terrorism*, vol. 13(3), 1-16.

Hegghammer, Thomas

2006 “Global Jihadism After the Iraq War”, in: *The Middle East Journal*, 60(1), 11-32.

2009 "Jihadi-Salafis or Revolutionaries? On Religion and Politics in the Study of Militant Islamism", in: Roel Meijer (ed.), *Global Salafism: Islam's New Religious Movement*, London: Hurst & Company, 244-266.

2017 *Jihadi Culture: the Art and Social Practices of Militant Islamists*, Cambridge: Cambridge University Press.

Hinnebusch, Raymond

2016 "The sectarianization of the Middle East: Transnational identity wars and competitive interference", in: *POMEPS Studies: Transnational Diffusion and Cooperation in the Middle East and North Africa*, Washington DC: POMEPS, 71-76.

Hoffman, Bruce

2013 "Al-Qaeda's Uncertain Future", in: *Studies in Conflict & Terrorism*, 36(8), 635-653.

Huntington, Samuel P.

1993 "The Clash of Civilizations?", in: *Foreign Affairs*, 72(3), 222-249.

Ingram, Haroro J. et al.

2020 *The ISIS Reader: Milestone Texts of the Islamic State Movement*, London: C. Hurst & Company.

Juergensmeyer, Mark

2013 "Religious Terrorism as Performance Violence", in: Mark Juergensmeyer et al. (eds.), *Oxford Handbook of Religion and Violence*, New York: Oxford University Press, 280-292.

Kepel, Gilles

2003 "The origins and development of the Jihadist movement: from anti-communism to terrorism", in: *Asian Affairs*, 34(2), 91-108.

2006 *Jihad: The Trail of Political Islam*, London: Hurst, 23-42.

Khosrokhavar, Farhad

2020 "The New Islamic State: The Rise and Fall of a New Wave of Jihadism",
in: Armando Salvatore et al. (ed.), *The Oxford Handbook of the Sociology
of the Middle East*, New York: Oxford University Press.

Lia, Brynjar

2016 "Jihadism in the Arab World after 2011: Explaining Its Expansion", in:
Middle East Policy, vol. 23(2), 1-16.

Mayr, Ernst

2002 *What Evolution Is*, London: Phoenix.

Meijer, Roel

2009 "Introduction", in: Roel Meijer (ed.), *Global Salafism: Islam's New Reli-
gious Movement*, London: Hurst & Company, 1-32.

Petersen, Anders Klostergaard

2020 "Den nøgne hud: Om rødme, følelser og fællesskab", in: *Slagmark – tids-
skrift for idéhistorie*, vol. 80, 31-51.

Powers, Paul R.

2021 *Religion and Violence: A Religious Studies Approach*, New York:
Routledge, 210-244.

Rappaport, Roy

1979 *Ritual and Religion in the Making of Humanity*, Cambridge: Cambridge
University Press.

1999 *Ecology, Meaning, and Religion*, California: North Atlantic Books, 145-
170.

Raudvere, Catharina

2015 *An Introduction: Islam*, New York: I.B. Tauris & Company, 167-184.

Robinson, Glenn E.

2017 "The Four Waves of Global Jihad, 1979-2017", in: *Middle East Policy*, 24(3), 70-88.

Steed, Brian L.

2019 "Islamic State of Iraq and al-Sham (ISIS) Operations", in: Brian L. Steed (ed.), *ISIS: The Essential Reference Guide*, Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 110-126.

Stenersen, Anne

2020 "Jihadism after the 'Caliphate': towards a new typology", in: *British Journal of Middle Eastern Studies*, 47(5), 774-793.

Trinkunas, Harold

2019 "Financing Terrorism", in: Erica Chenoweth et al., *The Oxford Handbook of Terrorism*, 478-493.

Turner, John

2010 "From Cottage Industry to International Organisation: The Evolution of Salafi-Jihadism and the Emergence of the Al Qaeda Ideology", in: *Terrorism and Political Violence*, 22(4), 541-558.

2014 *Religious Ideology and the Roots of the Global Jihad: Salafi Jihadism and International Order*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 11-33.

Turner, Jonathan et al.

2018 *The Emergence and Evolution of Religion by Means of Natural Selection*, New York: Routledge.

Voll, John O.

2010 "Reform and modernism in the middle twentieth century", in: Robert W. Hefner (ed.), *The New Cambridge History of Islam*, vol. 6, Cambridge: Cambridge University Press, 148-172.

Volpi, Frédéric

2010 *Political Islam Observed*, London: C. Hurst, 149-173.

Whiteside, Craig

2017 "A Pedigree of Terror: The Myth of the Ba'athist Influence in the Islamic State Movement", in: *Perspectives on Terrorism*, vol. 11(3), 2-18.